

Прегледни рад
Образовање и васпитање, XVIII (20), стр. 77–90
821.161.1.09-32 Чехов А. П.
821.163.41.09-32 Лазаревић Л.
COBISS.SR-ID 133428233
DOI: [10.5937/obrvs18-47988](https://doi.org/10.5937/obrvs18-47988)

Раиса Ј. ЦВЕТКОВИЋ²⁰

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској
Митровици, Учитељски факултет

ДУХОВНА СМРТ КАО ИНДИВИДУАЛИЗОВАНА СУДБИНА ЛИКОВА У ПРИПОВЕТКАМА А. П. ЧЕХОВА И ЛАЗЕ К. ЛАЗАРЕВИЋА

Резиме: Главни предмет истраживања ове студије био је да испитамо духовну смрт јунака, перципирану као тему и индивидуализовану судбину ликова у приповеткама А. П. Чехова и Лазе К. Лазаревића. У уводном делу студије указујемо на то, да се у тесној вези са појмом духовне смрти јунака налазе медицинска, филозофска и књижевна тумачења танатологије и танатолошких мотива. У средишњем делу рада најпре је објашњен појам духовне смрти као неизлечиво стање неуроza, депресије, стресова и посттрауматских стања, који доприносе настанку поремећаја деперсонализације, дереализације и хроничне депресије. Други део средишњег дела рада даје увид у конкретне примере јунака за које се може везати појам духовне смрти у приповеткама Чехова и Лазаревића. У завршном делу указано је на сличности и разлике у приповедачком поступку двојице аутора, када је тема духовне смрти као судбина јунака у питању.

Кључне речи: танатологија, танатолошки мотиви, духовна смрт, јунак, приповетка.

ЛИТЕРАРНА ЗАСТУПЉЕНОСТ ТЕМЕ СМРТИ²¹

О немогућности коначног дефинисања смрти, њеног објашњења, разумевања, оправдања или пак негације довољно говори сазнање да се ниједна људска мисао или идеја нису тако мало променили од прастарих времена као идеја смрти, на шта нас подсећа Сигмунд Фројд (Frojd, 2001). У позамашном

²⁰ raisa.cvetkovic@pr.ac.rs

²¹ Рад је настао у оквиру израде докторске дисертације под називом „Духовна смрт јунака у приповеткама Антона Павловича Чехова и Лазе К. Лазаревића“, одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

истраживачком опусу, који се бавио објашњењем идеје смрти, среће се појам смрти као вечне мистерије, која скрива своју суштинску бит, јер стара латинска пословица: „Mors certa, hoга incerta“ што у преводу значи „Смрт је извесна, час је неизвесан“, усложњава проблем ове мистерије. У процесу истраживања овог есенцијалног обележја природе људских бића долазило је до промене става према смрти. У људској природи је да ће страх од смрти (timor mortis) вечно постојати јер је универзалан и може се лако развити у екстремни. Али сазнање о смрти није урођено код човека, оно се јавља пре свега као последица спољашњег искуства пролазности, трулежности, коначности и нестанка. Арнолд Тојнби опредељује појам смрти: Смрт, шта год да је проузрокује и које год да су њене последице, је догађај у коме претходно живо тело постаје леш који трули (осим ако је његово физичко труљење вештачки заустављено), док, у исто време, психа остаје без сазнања (на пример престаје да комуницира са психама било ког бића које је живо у том тренутку). (Тоунбее, 1969: 85) Тојнби наводи да се човек никада неће помирити са чињеницом смрти, јер је само он свестан смрти и отуд је смртник синоним за човека. (Тоунбее, 1969: 62)

Потреба за истраживањем феномена смрти резултирала је појавом танатологије (термин потиче од истраживача R. Parka, 1912), научне дисциплине која феномену смрти и свим блиским, пропратним појавама прилази мултидисциплинарно. Било да припада медицинским наукама или неким другим научним дисциплинама, у оквиру танатологије се увек препознаје филозофска и етичка димензија. (Здравковић, Петковић, Ђоковић 2016: 8–9). Танатологија сумира информације, чињенице, анализе и резултате истраживања које су повезане са феноменом смрти како из области медицинских наука, биологије, психијатрије, психологије, психоанализе, тако и из области друштвенохуманистичких наука социологије, антропологије, историје, религије, филозофије. У том смислу речи и уметност има свој значај (Иланковић, Петровић, 2016: 42). Сазнање до којег се долази са било којег аспекта јесте да извесност смрти узнемирава, онеспокојава и чини несрећним сваког појединца. Пошто је

човек створен да би живео, смрт је увек препрека, граница и сметња постојању. На пример, у бајкама казна, која на крају сустиже негативног јунака, је попут испуњења неке више, „божје правде“, где зликовац страда управо онако како је он покушао да убије своју невину жртву (Солеша, Тако долазимо, с једне стране, до осећања трагичности због коначности живота, које је услов покретања света, са друге стране. Управо ће осећај трагичности због људске коначности условити потребу за моралним нормама (Striković, 1998: 17). Владета Јеротић сматра да је у сваком од нас присутна колективна психа, која не познаје смрт и која на спољашње и унутрашње смртне опасности реагује „трагичним оптимизмом“ или „неподношљивом лакоћом постојања“ (Јеротић, 2007: 42–43). Модерно доба донело је и новије ставове према смрти. Она се тумачи као непобедива, страшна и поражавајућа траума, далека од живота.

У овом раду посебну пажњу посвећујемо концепту књижевне танатологије, која се односи на ставове и искуства науке о књижевности у разумевању феномена смрти. Када се кроз целину уметничког дела прожимају питања живота и смрти, дела постају публици узбудљивија, примамљивија, драматичнија и изазовнија за књижевна истраживања (Иланковић и сар. 2016: 40). Једно од првих истраживања у области књижевне танатологије појавило се у раду П. Бицилија „Проблем живота и смрти у Толстојевом делу“ (1928). Рад је посматрао Толстојево стваралаштво из танатолошке перспективе.

„О танатолошким елементима у књижевним делима расправљао је и М. Бахтин, који у делу *Аутор и јунак у естетској активности* (1920–1924) издваја појаву смрти „изнутра“ и „споља“: *проблема смрти (смрти изнутри и смрти извне)*. Принципы оформления души суть принципы оформления внутренней жизни *извне*, из другого сознания; и здесь работа художника протекает на *границах внутренней жизни*, там, где душа внутренне повернута (обращена) *вне себя*“ (према Цветковић 2021). Танатолошке елементе у књижевном тексту могуће је именовати многим књижевним појмовима, међу којима се појам мотива издваја као

најприкладнији. Танатолошки мотиви могу бити разнолико повезани са смрћу јунака (биолошка, природна или случајна смрт, убиство, самоубиство, постојање смрти саме по себи, суочавање са смрћу и сл). Танатолошки мотиви теже завршетку. Треба напоменути да урођена потреба за разумевањем смрти даје овим мотивима моћ да утичу на значење, креирају заплет, утичу на жанровска усмерења. Све ове појаве су уочљиве у многим уметничким делима. Осим танатолошких мотива у оквиру објектно-предметне сфере књижевне танатологије постоје танатолошки заплети, танатолошка значења, специфична поетика и ликови. Танатолошки мотив се посматра и тумачи као елемент књижевног уметничког дела, који се посебно вреднује у савременој науци о књижевности. У почетку је био чисти језички термин. Касније се показало да је као текст одговарајући за семиотику али и за хуманистичке науке. Танатолошки мотив је добио све елементе и особине знака, који је, тачније, проширени систем знакова нижих нивоа. (Поляков, 1986: 38).

„Особености танатолошких мотива могу се посматрати у ширем смислу, тако што би се сваки танатолошки елемент одредио као мотив: танатолошки лик, танатолошки хронотоп, танатолошки објекти, танатолошки одраз, итд. Ако бисмо посматрали танатолошке мотиве у ужем смислу, онда би танатолошки мотив био својеврсни концепт којим се обликују танатолошки догађаји: смрт, умирање, убиство, самоубиство. Када су стабилни и када се понаљају, они су опис чињеница о догађајима. На пример, ако се одређује концепт умирања (неизлечива болест, нада за излечење, погоршавање, смрт, сахрана), у свим тим комплексима постоје несумњиво танатолошки елементи“ (Красильников, 2011: 103).

„Особености танатолошких мотива чине да се они појављују као семиотички објекти са семантиком миметичких (иконских), метонимијских (индексних) или метафоричких (симболичких) карактеристика. Они условљавају заплет и жанр књижевног дела. Са семантичког аспекта, појављују се као саставни део семантике текста у целини, развијају тему и могу се појавити као отелотворење ауторовог идеолошког

концепта. Поред тога, као семантичка функција издваја се способност танатолошког мотива да прерасте у лајтмотив (понављајући елемент) наратије и, као резултат, његова тема“ (према Цветковић, 2021). Истраживачи су открили везу између танатолошких елемената и филозофске позиције аутора.

„Мотив смрти има веома важну пресудну улогу у делу ако је реч о смрти као последњем догађају у животу јунака. У огледу „Смрт као проблем заплета“, Ј. Лотман ову функцију мотива смрти повезује са особеношћу човековог размишљања. Ако нешто нема краја, онда нема ни смисла, истакао је Лотман“ (према Цветковић, 2021). Да се књижевни текстови употпуњавају мотивима смрти није никаква реткост нити новина. „По истраживачу В. Тјупи постоје четири фазе: 1) „фаза изолације“ (детаљна карактеризација лика која га издваја од опште слике света), 2) „фаза партнерства“ (успостављање нових интерсубјективних односа између главног и периферних ликова који се појављују у пољу његових виталних интереса) 3) „лиминална (праг) фаза теста смрти“ (ритуално симболична смрт хероја), његова посета заветној „земљи мртвих“ „„ смртни ризик, сусрет са смрћу директно или на неки други начин“, 4) „фаза трансформације“ (промена статуса јунака – статус спољне (друштвене) или, унутрашње (психолошке) промене“ (према Цветковић, 2021). „У свету књижевних уметничких дела се ствара живот, али се ствара и смрт. Као потврда овог промишљања јесту управо танатолошка дела“ (према Цветковић 2021). „Напоменућемо да се код истраживача руске књижевности појавила потреба за типологијом танатолошких мотива. Најпре су се употребљавале синтактичке конструкције типа „смрт као ...“ или „смрт је ...“. (према Цветковић, 2021). П. Бицили сматра да није метафизички случајна, иако је неизбежна. На њу се може гледати као на неко довршавање и одрицање, на загонетку самог живота, али и на својеврно просветљење. (према Цветковић, 2021). „У промишљањима Б. Томашевског наилази се на поделу мотива на сродне и слободне. Обичним препричавањем заплета дела, увиђа се шта се може изоставити без нарушавања кохеренције текста, и шта је то што не може бити изостављено јер би нарушило узрочне везе

између догађаја. Мотиви који се не искуључују јесу сродни мотиви, док су мотиви који се могу одстранити без нарушавања интегритета узрочно-временског тока догађаја слободни мотиви,, (према Цветковић 2021). Томашевски је поделио мотиве на динамичке („промена ситуације“) и статичке („не мењање ситуације“). Овим нисмо исцрпили све типологије танатолошких мотива. Ови мотиви су врло присутни у филозофској поезији, условили су настанак лирских жанрова попут епитафа и елегije. Фреквентни су и у области драматургије, где су неопходна компонента трагедије и драме као жанровских облика (Красильников, 2011: 111). У науци о књижевности постоји велики број радова у којима се смрт посматра као лајтмотив и обавља функцију обликовања заплета (Красильников, 2011: 114). На разноликост танатолошких мотива у књижевном делу утиче управо начин на који јунак умире (насилна или ненасилна смрт, убиство, несрећа, болест, старост и сл). Поред тога у књижевности је смрт повезана са типовима ликова и хронотопа, који доприносе формирању жанровских форми. Када је у питању убиство у књижевности се оно појављује разноврсно. Оно јесте кривично дело, али и извесно ритуализовано и оправдано дело у одређеном систему вредности: двобој, погубљење, рат. Кривично убиство, које је основа детективског жанра, привукло је пажњу класичних аутора, Достојевског нпр. Ако би се посматрали са аспекта естетске модалности, танатолошки мотиви означавају постојање херојског, трагичног, идиличног, сатиричног фантастичног итд. (Рейфман, 2002: 336).

Ваља напоменути да се врсте танатолошких мотива односе на групе књижевних дела али и на књижевне епохе или поједине ауторске стилове. Бахтин је истицао да питање танатолошких мотива захтева посебну студију, с обзиром на полемику око тога да ли се они односе на домен садржаја или форме, потичу ли од аутора или су резултат уметничких законитости. (Бахтин 1997: 347). Они се разликују зависно од природе смрти, њене добровољности или намере („природној“, случајној смрти, самоубиству или убиству), као и од односа према тренутку смрти (пре, током или након смрти) (Красильников, 2011: 118).

Красилников Р. Л. сматра да типологија танатолошких елемената може бити њихова релевантност за врсту литературе (лирску, епску, драмску), за говорни жанр (наративни, описни, рефлексивни); за улогу у организацији заплета (динамички, статички), у његовој наративној организацији („смрт изнутра“, „смрт извана“); место у тексту (примарни, средњи, завршни), порекло (архетипска, митолошка, фолклорна, књижевна сопствена), преваленција у литератури (појединачна, специфична за једно дело; у тексту, међу текст).

„Незаобилазна одлика танатолошких текстова је и депресивни став. Он се према П. Б. Ганушкину, манифестује као поремећај расположења, жалост за пропуштеним приликама, идејама о грешности и осиромашењу. Депресивне особе на живот и свет гледају кроз призму самосажаљења, са владајућим осећајем животног бесмисла и опажањем суморних страна живота. Ликови ових текстова су непоправљиви песимисти, чији се животи некада завршавају и самоубиством, на које су они, спремни, чини се, увек“ (према Цветковић, 2021).

„Према Дамњановићу имају велики осећај кривице и мисле да их околина презире, те живе у изолацији, често опседнути својом самоћом незаинтересовани за околину и потпуно равнодушни према њој. Овде ћемо напоменути да особа, која је у очају и депресији, обузета страхом или кривицом, робује осећају бесмисла постојања. Особа тежи да се обрати *Апсолуту* на разне начине, мишљу, молитвама, паљењем свеће, постом, одласком у манастир и бројним другим начинима, а у православљу нарочито, моралним поступцима, тј. чињењем добрих дела, које укључује праштање или чак жртвовање за друге. Тиме се доказује да се хришћанско веровање приближава оном што се у психотерапији и психоанализи назива увид (у властиту одговорност и слободу, индивидуалност и везаност за друге, увид у суштину сопственог телесног и духовног бића)“ (према Цветковић, 2021).

*ДУХОВНА (БИОЛОШКА) СМРТ ЈУНАКА У УМЕТНИЧКОМ
ПОСТУПКУ А. П. ЧЕХОВА И ЛАЗЕ К. ЛАЗАРЕВИЋА*

Проза Антона Павловича Чехова и Лазе К. Лазаревића потврђује аутохтону и константну окупираност писаца егзистенцијалним питањима људског живота, од којих је питање смрти једно од најзначајнијих. У приповеткама Чехова и Лазаревића често се наилази на теме смрти, како биолошке, тако и духовне (психолошке). Она се појављује у различитим облицима, има разноврсне узроке и богату симболику. На основу истраживања књижевног опуса двојице аутора, запажа се да је њихово интересовање за ову тему велико, а један од узрока присутне трагичне визије човека и света била би чињеница да су обојица били на местима масовних патњи и страдања. Лазаревић је био учесник српско-турског рата као лекар, док је Чехов био на острву Сахалин. Други узрок томе, истраживачки су видели у самој природи лекарске професије, која је таква да подразумева суочавање са болестима, патњама и смрћу. Због тога ови аутори у својим делима живот посматрају као наличје смрти. Тако су Чехов и Лазаревић, лекари и писци, сведоци константних судара живота и смрти у својим делима пројектовали онеобичавајућу и узнемиравајућу слику света (Вукићевић, 2014: 162–163).

Како смо поменули духовну смрт јунака, покушаћемо да појаснимо овај појам. Са психолошког аспекта духовна смрт се може разумети као неизлечиво стање дуготрајних неуроza, депресије, последица неуроza или акутних стресова и уопште посттрауматских стања, који доприносе настанку поремећаја деперсонализације, дереализације, хроничне депресије (дистимије). То су она душевна стања када јединка потпуно одустаје од живота. Лазаревић и Чехов су веома проницљиво запажали те ситуације и вешто их уобличио у уметничким световима својих дела, тежили су истинитом разумевању унутрашње, душевно развијене личности (Симић, 2023). Одустајање од живота, хронична депресија, често је у овим делима претходница физичке смрти. Анализом ликова у прозним остварењима двојице аутора, чија је примарна професија била медицинска, лекарски позив, откривамо

изузетни дар за обликовање специфичних душевних проблема, који могу имати разноврсне узроке, али су манифестације у многим ситуацијама сличне. У финалним деловима многих приповедака приказан је јунак који је депресиван, сломљен, безвољан, савладан депресијом, дакле, духовно мртав.

Постоје приповетке у којима се неоствареност јунака завршава само духовном смрћу. Има и оних, других у којима духовна смрт јунака претходи физичкој смрти. Ситуације таквог типа уочавамо на пример у приповеци Антона Павловича Чехова *Чиновникова смрт* и Лазе К. Лазаревића *Све ће то народ позлатити*. У обе приповетке главни јунаци пропадају најпре психички, а затим и биолошки, након немиле ситуације у којој су се нашли, не својом кривицом. До духовне смрти често долази услед несагледавања или неприхватања неког животног или личног промашаја. Као тема, духовна (али и биолошка) смрт јунака одликује каснији, зрелији период Чеховљевог стваралаштва. Исто се може рећи и за прозу Лазе Лазаревића. Поред тога у уметничком поступку зрелијег периода двојице аутора примећује се трагично виђење живота и света и обликовање удвојених портрета. То су књижевноуметничке слике, портрети оних јунака, који једно раде и причају а друго осећају и мисле о себи. Један од најилустративнијих примера је портрет Мише Маричића, јунака приповетке *Швабица*. Овај јунак покушава да смањи интензитет својих осећања према жени коју воли, и због чега га гризе савест, пишући писма. Да би му било лакше он тражи публику, пише писма и у том случају публика је он сам. Из те немогућности да се сам насмеје себи и да се подсмехне оном „ја“, које жели да буде, избија велика трагика, која, касније, доводи до последица. Јунак приповетке Швабица је пример оних ликова који не успевају да се издигну изнад своје сопствене противуречности и због тога страдају.

Узроци страдања и смрти јунака у прози двојице приповедача се разликују али и у појединим сегментима и подударaju. Чеховљев јунак, интелектуалац, налази се у вечитом страху од претпостављених. Он је роб државног система (*Чиновникова смрт*, *Човек у футроли*), чије

неправилности препознаје, али није у стању да их мења. Он се не бори, он се крије. Или у футролу (*Човек у футроли*), или на сопствено имање (*Огрозд*), или бежи у профитабилну професију (*Јонич*). Иако се труди да пронађе начин како би допринео просперитету заједнице, он је ипак губитник. У свим својим настојањима не постиже ништа. Веома лако запада у живот рутине, која додатно убрзава процес пропадања (*Кућа с мезанином*, *Досадна прича*, *Јонич*). Поједини Чеховљеви интелектуалци страдају духовно услед досаде, самоће, осећаја бесмисла или животне промашености. У појединим приповеткама наилази се на органска обољења главних јунака од којих они на крају и страдају. То су тада неизлечиве болести (туберкулоза или тифус нпр.) у приповеткама *Црни монах*, *Архијереј*, *Виолина Ротшилда*. Према Лазиху „појави органског обољења скоро у свим овим приповеткама претходи стање које смо описали као духовна смрт. У тренуцима када се суочавају са болешћу, ови јунаци спознају уједно и своју животну промашеност и потпуно одсуство среће и срећних тренутака којих је било занемарљиво мало. Свима њима заједнички је свевладајући песимизам, један „дубљи и разорнији, онај који се рађа из духа „оскудног времена“, интерферира с песимизмом мизерног живота“ (према Цветковић, 2021).

За разлику од Чехова, Лазаревић обичује духовно посрнуле интелектуалце који се гасе услед немогућности да помире старо патријархално и ново прогресивно. Лазаревићеве јунаке не мучи досада нити државни апарат као што мучи Чеховљевог. Непревазиђени проблеми који га сламају тичу се искључиво породице и владајућег патријархата, чији су чувари, открива Лазаревић, често жене. Психоаналитичким методом интерпретације уметничког текста, открило се да је Лазаревић веома вешто уобличио Фројдов Едипов комплекс. Озбиљнијих отворених сукоба нема код Чехова, код Лазаревића нема никаквих. Терет наслеђених образаца понашања Лазаревићев јунак носи са собом где год да оде. Нема озбиљнијих покушаја ослобађања, нема решења. Чеховљевог јунака не мучи ни породица нити заједница. Он је заробљен у мрежи државног апарата који му јасно исцртава координате кретања, како физичког тако и умног.

Чеховљев јунак, опкољен унутрашњим сукобима, у појавној спољашњости наставља даље, као да се не дешава ништа. Он прича, труди се да буде запажен као важна, етичка и узвишена особа. Самозаваравање не даје резултате. Лазаревићеви јунаци не владају довољно сопственим нескладом, као што и не владају животом, без обзира на то што се од њих то очекује (*Швабица, Вертер, Ветар*). Да би што боље уметнички уобличио јунаков пад, аутори користе поступак симболизације уништења. То су ветар и дим у Чеховљевој приповеци Црни монах и Лазаревићевој Ветар. Чехов и Лазаревић, лекари и писци, успели су да уметнички уобличе јунаке који живе или животаре у једном деформисаном свету који их окружује и којег не могу да се ослободе.

ЗАКЉУЧАК

У сенци недосањаних жеља, неостварених снова, нереализованих идеја, круже по утабаној, унапред исцртаној стази, животи Чеховљевих и Лазаревићевих јунака. Обојица аутора у приповедачком поступку користе пресудне и преломне догађаје који немају много места у „густишу живота“ (Христић, 2006: 75). Поред сличности, које уочавамо у трагичном виђењу живота и света, у теми и мотивима смрти у страдању јунака интелектуалца, у новој концептуализацији ликова интелектуалаца који су истовремено смешни и трагични (Вукићевић 2014. 164), навешћемо и најупадљивије разлике. Лазаревићеви јунаци се испољавају некако типично за обележје епохе којој припадају. Изваја се драматични моменат у животу о коме се приповеда ретроспективно, онда када је исход већ познат (*Ветар, Вертер, Швабица*). Лазаревићево приповедање је претежно епско, док је Чеховљево драмско. Чеховљев јунак је заправо тип руског интелектуалца, руског идеалисте, чудног особењака, који је читаоцима са тог поднебља сасвим препознатљив (Набоков, 1984: 212).

Указивањем на духовну и биолошку смрт јунака, назначили смо да су ови јунаци губитници, неотпорни на кризе различитог порекла које су дошле, прошле и оставиле своје трагове, који су само још више вукли јунака ка дну. Поразио их је друштвени и државни систем, сиромаштво,

страх, неписани закони, немогућност да се у животу пронађе смисао. Чеховљев и Лазаревићев јунак, интелектуалац, није у знању које је школовањем стекао видео моћ. Напротив. Чини се да је образовање само допринело да се збуди, дестабилизује и изгуби у тешком и мучном животу.

ЛИТЕРАТУРА

- Bahtin, M. (1991). *Autor i junak u estetskoj aktivnosti*. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo.
- Бахтин, М. М. (1997). Проблема речевых жанров. В: Бахтин М. М. *Собрание сочинений. vol. 5. Работы 40-х – начала 60-х гг.* Москва: Русские словари.
- Бицилли, П. (2000). *Трагедия русской культуры: Исследования, статьи, рецензии*. Москва: Наследие
- Вукичевић, Д. (2014). Душа је чекала Лазу К. Лазаревића. У: Д. Вукићевић, С. Милосављевић Милић (аутори). *Огледавања: Лаза Лазаревић – Симо Матавуљ*, 121–131. Ниш: Филозофски факултет.
- Ганнушкин, П. Б. (1984). *Клиника психопатий, их статистика, динамика, систематика*. Москва: Медкнига.
- Дамњановић А., Петровић, Д. (2016). Танатофобија - филозофско психијатријско дешифровање. В: Д. Петровић (ур.). *Танатологија*, 75-97. Параћин: Библиотека „Др Вићентије Ракић“.
- Доманский Ю. В. (2000). Декадент Ионыч. *Чеховские чтения в Оттаве: сборник научных трудов*, 142–160. Тверь: Оттава.
- Здравковић, Ј., Петровић, Д., Ђоковић Д. (2016). Танатологија-етички и психо социјални проблеми. В: Д. Петровић (ур.). *Танатологија*, 8-35. Параћин: Библиотека „Др Вићентије Ракић“.
- Иланковић, Н., Петровић, Д., Иланковић, А. (2016). Страх од смрти и танатофобија. В: Д.Петровић (ур.). *Танатологија*, 34-65. Параћин: Библиотека „Др ВићентијеРакић“.
- Јеротић, В. (2007). *Путовање у оба смера*. Београд: Ars Libri; Невен: Задужбина Владете Јеротића.
- Красильников, Р. (2011). *Танатологически мотив в художественной литературе*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Москва.
- Лазих, Н. (2015). Обликовање простора у Златном руну Борислава Пекића.
- Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 189-224, LXIII, vol. 1.

- Лотман, Ю. М. (1994). *Смерть как проблема сюжета. Ю. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа*. Москва: Гнозис.
- Набоков, В. (1984). Антон Чехов. У: *Есеји из руске књижевности*. Београд: Просвета.
- Поляков, М. Я. (1986). *Вопросы поэтики и художественной семантики*. Москва: Сов. писатель.
- Рейфман, И. (2002). *Ритуализованная агрессия: Дуэль в русской культуре и литературе*. Москва.
- Солеша, Б. (2021). Елементи насиља у бајкама: могућности наставне интерпретације. *Зборник радова Учитељског факултета*, 16, 15-26.
- Стриковић, Н. Ј. (1998). *Самоубиство и апсурд*. Подгорица, Београд, Суботица: Унирекс.
- Силантьев, И. В. (2004). *Поэтика мотива*. Москва: Языки славянской культуры.
- Симић, М. (2023). Рад српских школа у Пећи и околини од настанка до 1907 године. *Образовање и васпитање, XVIII* (19), 101–117.
- Toynbee, A. (1969). *Man's Concern with Death*. London: Hodder and Stoughton.
- Томашевский, Б. В. (2003). *Теория литературы. Поэтика*. Москва: Аспект Пресс.
- Тюпа, В. И. (2001). *Нарратология как аналитика повествовательного дискурса (Архиерей А. П. Чехова)*. Тверь: Тверской гос. университет.
- Frojd, S. (2001). *Mi i smrt*. Beograd: Narodna knjiga-Alfa.
- Христић, Ј. (2006). Чехов - трагички песник? *Есеји о драми*, 59-76. Београд: Српска књижевна задруга.
- Цветковић, Р. (2021). *Духовна смрт јунака у приповеткама Антона Павловића*
- Чехова и Лазе К. Лазаревића. Докторски рад. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини - Косовској Митровици.

ДУХОВНАЯ СМЕРТЬ КАК ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАННАЯ СУДЬБА ПЕРСОНАЖЕЙ РАССКАЗОВ А. П. ЧЕХОВА И ЛАЗЕ К. ЛАЗАРЕВИЧА

Аннотация: Основным предметом исследования данной статьи являлось изучение духовной смерти героя и индивидуализированной судьбы героев рассказов А. П. Чехов и Лазе К. Лазаревича. Во вступительной части статьи мы отмечаем, что медицинские, философские и литературные интерпретации танатологии и танатологических мотивов тесно связаны с концепцией духовной смерти героя. В центральной части работы впервые объясняется понятие духовной смерти как неизлечимого состояния невроза, депрессии, стресса и посттравматических состояний, которые способствуют возникновению деперсонализации, дереализации и хронических депрессивных расстройств. Во второй части статьи рассматриваются конкретные примеры героев, с которыми может быть связано понятие духовной смерти в рассказах Чехова и Лазаревича. В заключительной части указываются на сходства и различия повествовательного процесса двух авторов и говорим о духовной смерти как судьбе главного героя.

Ключевые слова: танатология, танатологические мотивы, духовная смерть, герой, рассказ.